

ΓΚΙΚΑΣ Α. ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗΣ*

Αν το 2014 «συνεχιζόταν»...

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29/1/2017 ΠΟΛΙΤΙΚΗ 29.01.2017 : 19:47

Κρίση Νο 2.

Τα τελευταία δύο χρόνια βιώνουμε μια δεύτερη κρίση στην οικονομία, πολύ διαφορετική από την πρώτη της περιόδου 2010-2013. Η πρώτη κρίση ήταν αποτέλεσμα προηγούμενων μεγάλων ανισορροπιών στην οικονομία, που έπρεπε να διορθωθούν άμεσα διότι έγιναν αντιληπτές από τις αγορές, οι οποίες και σταμάτησαν τον δανεισμό προς τη χώρα μας.

Η δεύτερη κρίση ήρθε αφότου η οικονομία ισορρόπησε στο τέλος του 2013. Η ανεργία είχε ξεκινήσει καθοδική πορεία, το δημόσιο χρέος είχε μειωθεί σημαντικά μέσω του PSI με την πρόσθετη υπόσχεση για περαιτέρω ελάφρυνσή του και με το ΔΝΤ να το θεωρεί ως βιώσιμο, η πρόσβαση στις αγορές υπήρξε επιτυχής το 2014 και με λογικά επιτόκια, οι ξένες επενδύσεις αυξάνονταν, οι ιδιωτικοποιήσεις ξεκίνησαν, οι φόροι άρχισαν να μειώνονται και η ανάπτυξη είχε πάρει μπρος και είχε γίνει αισθητή κυρίως στους αυτοαπασχολούμενους και τους επιχειρηματίες. Μάλιστα, η έξοδος μας από την επιτήρηση των δανειστών και τα μνημόνια είχε δρομολογηθεί μέσω μιας επίσημης πιστωτικής γραμμής στήριξης (ECCL) για μετά την τυπική λήξη του 2ου Προγράμματος Οικονομικής Πολιτικής.

Η δεύτερη κρίση του 2015-2017 είναι σημερινό δημιούργημα. Ξεκίνησε με το φρένο στην ανάπτυξη του 2015 που επέφερε η αλλοπρόσαλλη πολιτική του πρώτου εξαμήνου της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, η οποία στέρεψε τη ρευστότητα στην οικονομία, οδήγησε σε επιβολή περιορισμών στις κινήσεις κεφαλαίων και κατακρήμνισε το οικονομικό κλίμα. Συνεχίζεται το 2016-17 με μια αντι-αναπτυξιακή φορολογική πολιτική, τον τραυματισμό του χρηματοοικονομικού συστήματος και τη σημερινή συνεχιζόμενη καθυστέρηση της επούλωσής του, τη δυστοκία στη συνέχιση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, την καχυποψία για την αριστεία και οποιαδήποτε ιδιωτική πρωτοβουλία, την αναξιοπιστία μας στο εξωτερικό, και την παντελή έλλειψη ενός δικού μας αναπτυξιακού μοντέλου για τη χώρα.

Σερνόμαστε από αξιολόγηση σε αξιολόγηση, με καθυστερήσεις, υπεκφυγές και αναβολές, με προφανή γνώμονα την εκλογική πελατεία χωρίς μακροπρόθεσμη στρατηγική, δίχως όραμα για την Ελλάδα του 2020 και του 2030. Η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Κύπρος μπήκαν σε επιτήρηση και μνημόνια έπειτα από εμάς και βγήκαν πολύ πριν από μας. Μάλιστα Ιρλανδία και Κύπρος έχουν σήμερα από τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης στην Ευρωζώνη. Μόνον εμείς παραμένουμε

ταυτόχρονα και μετέωροι και υπό επιτήρηση, εγκλωβισμένοι στο έλεος των ευρωπαϊκών πολιτικών εξελίξεων.

Τεκμήρια της δεύτερης κρίσης.

Η νέα κρίση φαίνεται από το γεγονός ότι τα περιθώρια των επιτοκίων δανεισμού του ελληνικού Δημοσίου σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά ή πορτογαλικά, αυξήθηκαν εκ νέου μετά τη μείωσή τους το 2014. Φαίνεται και από την πορεία του οικονομικού κλίματος, το οποίο βυθίστηκε και αποσυνδέθηκε από την προηγούμενη ευρωπαϊκή του πορεία, σε αντιδιαστολή με άλλες χώρες της Ευρωζώνης που εφάρμοσαν πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Το οικονομικό κλίμα στην Ελλάδα το 2015-16 δείχνει ότι η χώρα μας σήμερα αποτελεί ειδική περίπτωση.

Η νέα κρίση φαίνεται και από τη σημερινή αυξημένη εξάρτηση των ελληνικών τραπεζών από το Ευρωσύστημα. Στο τέλος του 2014 το ποσό δανεισμού των ελληνικών τραπεζών από το Ευρωσύστημα ήταν μόνον 43 δισ., το μικρότερο ποσό από το 2008, όταν ξέσπασε η διεθνής κρίση. Τότε είχε μηδενιστεί και ο επείγον και πιο ακριβός δανεισμός μέσω του ELA (Emergency Liquidity Assistance).

Και ξαφνικά, το 2015 ο τραπεζικός δανεισμός (μαζί με αυτόν του ELA) εκτινάχθηκε σε ύψη άνω των 120 δισ., κάτι που είχαμε να δούμε από την εποχή πριν από το PSI. Επίσης, από το 2015 αντιστράφηκε η πτωτική πορεία των δανείων σε καθυστέρηση, με αποτέλεσμα σήμερα τα δάνεια αυτά να αποτελούν τη μεγαλύτερη απειλή για την οικονομία. Τον Νοέμβριο του 2015, επίσης, οι τράπεζες χρειάστηκαν νέα ανακεφαλαιοποίηση, όταν μόλις ένα χρόνο νωρίτερα, το φθινόπωρο του 2014, ο ευρωπαϊκός επόπτης, ο SSM, είχε αποφανθεί ότι οι ελληνικές τράπεζες είναι πλήρως καλυμμένες για οποιεσδήποτε πανευρωπαϊκές διαταράξεις έως και το τέλος του 2016. Προφανώς, η διατάραξη του 2015 ήταν αμιγώς ελληνικής προέλευσης.

Ο λογαριασμός της δεύτερης κρίσης.

Η χαμένη ευκαιρία ανάκαμψης της οικονομίας είχε και έχει κόστος. Είναι ένα κόστος που διαχέεται σε όλη την οικονομία, διατηρείται στον χρόνο και δεν μετριέται με το απλό ύψος του νέου δανεισμού των 86 δισ. του τρίτου μνημονίου, όπως συνηθίζεται να εκτιμάται σε δημόσιες συζητήσεις. Ούτε μπορεί να μετρηθεί με τα πιθανά έτη απώλειας της αναμενόμενης ανάκαμψης. Αλλωστε, στις αρχές του 2017 είμαστε σε χειρότερη κατάσταση από εκεί που ήμασταν στις αρχές του 2014.

Ο λογαριασμός, όταν μετρηθεί σωστά, αποδεικνύεται ιδιαίτερα μεγάλος και αποτελείται τόσο από μια διαρκή ετήσια απώλεια καθαρών εισοδημάτων όσο και από απώλεια πλούτου ή αύξηση χρέους, καθώς και από τη στέρηση παραγωγικών συντελεστών για τη μελλοντική ανάπτυξη.

Το πρώτο σκέλος του κόστους αναφέρεται στην ετήσια απώλεια παραγωγής αγαθών και εισοδημάτων. Αν η πορεία του 2014 είχε συνεχιστεί, στο τέλος του 2016 το ΑΕΠ θα ήταν κατά τουλάχιστον 14 δισ. υψηλότερο (ή περίπου 1.300 ανά κάτοικο ανά έτος) και στο τέλος του 2017 κατά 18 δισ. υψηλότερο. Η ανακοπή της πορείας ανάκαμψης έχει, επομένως, ένα μόνιμο και επαναλαμβανόμενο κόστος 18 δισ. ανά έτος.

Ενα δεύτερο σκέλος του κόστους αποτελούν τα πρόσθετα δημοσιονομικά μέτρα, που επιβαρύνουν το καθαρό εισόδημα των νοικοκυριών μέσω αυξημένης φορολογίας και μειωμένης απασχόλησης. Τα μέτρα αυτά μέχρι στιγμής, αθροίζουν στα περίπου 9 δισ. (1,54 δισ. το 2015, 1,41 δισ. το 2016, 2,6 δισ. το 2017 και 3,3 δισ. το 2018). Τα μέτρα του 2017 και 2018 προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από την πλευρά των εσόδων, δηλαδή από ένα μείγμα πολιτικής εντελώς αντι-αναπτυξιακό. Μάλιστα, πολύ μεγάλο μέρος της αύξησης των εσόδων προέρχεται από την αύξηση των έμμεσων φόρων που επιβαρύνουν τα πιο αδύνατα οικονομικά στρώματα της κοινωνίας. Και βέβαια, μπορεί να απαιτηθούν και επιπλέον μέτρα για την περίοδο μετά το 2017, σύμφωνα με τις τελευταίες αποφάσεις του Eurogroup.

Το μέγεθος των παρεμβάσεων μετά το 2014 είναι πολλαπλάσιο αυτών που σχεδιάζονταν το 2014, τα οποία με δυσκολία ανέρχονταν στο μισό δισεκατομμύριο ευρώ. Με απλά λόγια, το «mail Χαρδούβελη» που ενοχοποιήθηκε και συκοφαντήθηκε θα κόστιζε το πολύ 500 εκατ. ευρώ και θα οδηγούσε στην έξοδο από την κρίση, όταν ήδη η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ έχει συμφωνήσει σε μέτρα ύψους 9 δισ. ευρώ, με την κατάσταση της οικονομίας να έχει επιδεινωθεί. Τότε, τα κύρια σκληρά μέτρα ήταν η αύξηση του φόρου στα ξενοδοχεία από 6,5% στο 13%, που αναμενόταν να φέρει επιπλέον έσοδα 350 εκατ. ευρώ. Τα μέτρα αυτά τα πήρε η νέα κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ ήδη από το 2015, ενώ έχει ψηφίσει επιπλέον φόρο διαμονής ανά διανυκτέρευση από το 2018.

Ενα τρίτο σημαντικό σκέλος του κόστους αφορά την περαιτέρω μείωση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων, που κατέχουν οι πολίτες. Οι τιμές ακινήτων έπεσαν 7% τη διετία 2015-2016 και μόνον από τα ιδιοκατοικούμενα ακίνητα χάθηκε αξία περίπου 15 δισ.

Ενα τέταρτο σκέλος του κόστους προέρχεται από την αύξηση στο μελλοντικό ύψος του ονομαστικού δημόσιου χρέους. Πρώτον, το ελληνικό κράτος έχασε περίπου 25 δισ. από τη μετοχική αξία που κατείχε στις τράπεζες. Το καλοκαίρι του 2014 η χρηματιστηριακή αξία των τεσσάρων συστημικών τραπεζών είχε φτάσει τα 33,4 δισ. και τον Νοέμβριο του 2015 η αξία ήταν περίπου 800 εκατ. Η απώλεια αυτή ισοδυναμεί με ισόποση απώλεια της άμεσης απόσβεσης του χρέους στο μέλλον. Δεύτερον, μεγάλο μέρος από τα αναμενόμενα πλεονάσματα της περιόδου 2015-2018, συνολικού ύψους περίπου 13 δισ., τα οποία θα πετύχαινε η χώρα χωρίς νέα δημοσιονομικά μέτρα, ακυρώθηκαν σε συμφωνία με τους Ευρωπαίους δανειστές λόγω στασιμότητας της οικονομίας. Και αυτά θα επιβαρύνουν το χρέος στο μέλλον, κάτι που περιέργως η παρούσα κυβέρνηση αγνοεί και απλώς επιτίθεται για τη μείωση των στόχων για τα πλεονάσματα. Τρίτον, η στασιμότητα στην οικονομία μείωσε τα αναμενόμενα έσοδα από τις αποκρατικοποιήσεις. Παράδειγμα, η πρόσφατη πώληση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ, που τιμολογήθηκε στο 1/10 της τιμής του 2014. Συνολικά, το δημόσιο χρέος επιβαρύνθηκε από τις διάφορες πηγές κατά τουλάχιστον 50 δισ. ευρώ.

Τέλος, ένα πέμπτο και σημαντικό σκέλος του κόστους οφείλεται στην επιβάρυνση της υγείας και της γενικότερης ευημερίας των πολιτών, αλλά και της διαρροής μορφωμένων νέων, καθώς και πολλών επιχειρήσεων στο εξωτερικό. Η κρίση Νο 2 πέρα από τις υλικές απώλειες εμπέδωσε μια απογοήτευση και απελπισία στους πολίτες και τελικά διόγκωσε ξαφνικά το κύμα φυγής προς το εξωτερικό. Όλα αυτά οδηγούν σε σημαντική απώλεια των συντελεστών παραγωγής, που είναι αναγκαίοι για τη μελλοντική ανάπτυξη. Ο λογαριασμός της κρίσης #2 γίνεται τεράστιος.

Εποχή αβεβαιότητας και περαιτέρω αύξησης του λογαριασμού.

Όσο η κρίση παραμένει, ο λογαριασμός αυξάνεται. Η οικονομία σήμερα βρίσκεται σε στασιμότητα και φάση αναμονής. Το ερώτημα αν θα ξεφύγουμε από την κρίση Νο 2 δεν έχει ακόμα απαντηθεί καταφατικά. Η ελληνική κυβέρνηση αυτοεγκλωβίστηκε στην αδράνεια και στην ακινησία στη σχέση της με τους δανειστές, όπως έδειξαν και οι πρόσφατες αποφάσεις στο τελευταίο Eurogroup της 26ης Ιανουαρίου.

Ο χρόνος, όμως, πιέζει. Πολλά θα εξαρτηθούν από το αν τελικά, κλείσει άμεσα –μέσα στον Φεβρουάριο– η δεύτερη αξιολόγηση του τρίτου Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής, αν στη συνέχεια σχετικά νωρίς μέσα στο 2017 ενταχθούμε στο Πρόγραμμα Ποσοτικής Χαλάρωσης της ΕΚΤ και αν κατόπιν ξεκινήσουν –τουλάχιστον άτυπα– οι συζητήσεις για τα μεσοπρόθεσμα μέτρα ελάφρυνσης του Δημόσιου Χρέους, ώστε τελικά να μπορέσουμε να βγούμε στις αγορές στους πρώτους μήνες του 2018.

Αν όχι, οι δυσκολίες πολλαπλασιάζονται και το μέλλον γίνεται δυσσώονο, με διαρκώς αυξανόμενη τόσο την απελπισία των πολιτών όσο και την πιθανότητα εξόδου από την Ευρωζώνη, που άλλωστε ήδη τιμολογείται στις πολύ υψηλότερες αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων σε σχέση με τα ομόλογα των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο λογαριασμός της κρίσης Νο 2 εκτινάσσεται και προσλαμβάνει διαστάσεις εθνικής καταστροφής.

*Ο κ. Γκίκας Α. Χαρδούβελης είναι πρώην υπουργός Οικονομικών και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πειραιά.

Έντυπη